

ILIE BĂDESCU, IOAN C. POPA, *UN SAVANT ROMÂN SUB SUPRAVEGHERE INFORMATIVĂ. CAZUL DIMITRIE GUSTI*, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, BUCUREȘTI, 2019

Volumul semnat de Profesor Universitar Doctor Ilie Bădescu, membru corespondent al Academiei Române, Directorul Institutului de Sociologie al Academiei Române, și de Dr. Ioan C. Popa, sociolog, publicist și diplomat, intitulat *Un savant român sub supraveghere informativă. Cazul Dimitrie Gusti*, editat sub egida Institutului de Sociologie al Academiei Române și înscris în programul de cercetare *Enciclopedia Școlii Sociologice de la București*, apărut la Editura Academiei Române în 2019, se constituie într-o cercetare de mare seriozitate și complexitate a vieții, activității și operei fondatorului Școlii Sociologice de la București.

Structurată în două părți, *Dimitrie Gusti, Fondatorul Școlii Sociologice de la București, sub supraveghere informativă*, semnată de Dr. Ioan C. Popa, și *Ipoteze sociologice asupra regimurilor de persecuție. D. Gusti contra sistemelor care au reformat lumea*, concepută de Dr. Ilie Bădescu, lucrarea reprezintă o cercetare amănunțită a vieții, personalității și operei lui Dimitrie Gusti, dincolo de restituirea unei părți mai puțin cunoscute a vieții sale, cea cuprinsă în dosarul de urmărire informativă aflat în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (C.N.S.A.S.). Volumul cuprinde de asemenea o *Addenda*, cu *Piese din Dosarul de urmărire informativă a lui D. Gusti și Corespondență și declarații din anchete*, și este îmbogățit prin reproducerea integrală a textului lucrării *Comunism, socialism, anarhism, sindicalism și bolșevism. Clasificare a sistemelor privitoare la societatea viitoare*, studiu publicat în 1920, în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, Anul II, No. 1–3 (pp. 219–283).

Prima parte a lucrării debutează cu un capitol intitulat *O viață dedicată științei și progresului națiunii române*, o biografie condensată, necesară pentru înțelegerea personalității lui D. Gusti, bazată pe cercetările de lungă durată ale autorului (a se vedea, de exemplu, Ioan C. Popa, „Din arhivele anilor '46–'47: O importantă inițiativă românească. Ceea ce nu se cunoaște despre renumitul sociolog român, acad. Dimitrie Gusti”, în *Balcanii și Europa*, Nr. 117/oct. 2011; Ioan C. Popa, „Momente mai puțin cunoscute de diplomatie culturală în perioada interbelică: un savant român în audiență la președintele Roosevelt, în *Balcanii și Europa*, Nr. 177/aug.–sept. 2017; Ioan C. Popa, „«Chestiunea se urmărește». Dimitrie Gusti sub trei dictaturi, studiu preliminar asupra dosarului de urmărire informativă a profesorului Gusti”, în *Magazin Istoric*, nr. 2/611/februarie și 3/612/martie 2018) și introducând citate din opera finală a sociologului, *Opere V: Fragmente autobiografice. Autosociologia unei vieți. 1880–1955*.

„Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXXV, nr. 3–4, p. 237–240, București, 2024

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

Redăm pe scurt o parte din biografia lui Dimitrie Gusti, așa cum se conturează în subcapitolele *Anii de studiu, Afirmarea în viața științifică și publică, Moment aniversar: 25 de ani de învățământ universitar, Efigii pentru chipul întregit al țării: Muzeul Satului și Enciclopedia României, Comisar General la două expoziții internaționale, Primirea la Președintele Roosevelt, Perioada Războiului Mondial, Conducător al delegației Academiei Române la Moscova, O importantă inițiativă de pace la ONU* (pp. 13–34). Născut la Iași, în 1880, într-o familie nobiliară, D. Gusti studiază mai întâi la Iași, apoi la Berlin, Leipzig și Paris, având profesori marcanți, cum ar fi Georg Simmel, Wilhelm Wundt, Émile Durkheim. Predă la Universitatea din Iași din 1910, unde pune bazele Asociației pentru știința și reforma socială, în 1918, care va deveni Institutul Social Român în 1921, iar în 1919 fondează prestigioasa revistă *Arhiva pentru știința și reforma socială*. Devine membru corespondent al Academiei Române încă din 1918, membru titular în 1919, discursul său de recepție din 1923 fiind intitulat „Ființa și menirea Academiei”, D. Gusti fiind ales Președinte al Academiei Române în perioada 1944–1947. În perioada 1932–1933, Dimitrie Gusti a fost ministru al Instrucției, Cultelor și Artelor, în guvernul țărănist condus de Alexandru Vaida-Voevod. Pe baza cercetărilor sociologice asupra satelor românești începute în 1925, în care e aplicată *metoda monografică*, emblematică pentru Școala Sociologică de la București, D. Gusti va ține conferințe la Paris (Sorbona și Facultatea de Drept), dar va pune și bazele Muzeului Satului din București (1936) și ale *Enciclopediei României* (1938–1944), iar viziunea sa de excepție se va materializa în organizarea celor două expoziții economice internaționale, de la Paris (1937) și New York (1939). Începând cu 1941 vor avea loc cercetări asupra populației române de dincolo de Bug și din Transnistria, supervizate de D. Gusti, așa cum rezultă din documente de arhivă. D. Gusti susține în același timp revenirea României alături de Națiunile Unite, dar e conștient de rolul tot mai puternic al URSS pentru viitorul Europei de Est, lucru care e evident de exemplu din faptul că e președinte al Societății Amicii Statelor Unite, dar și vicepreședinte al Asociației Române pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică. În 1945 participă la înființarea Consiliului Național de Cercetări Științifice, susținut ulterior de Guvernul Petru Groza, în același an va conduce delegația română la Academia de Științe a Rusiei, despre care scrie la întoarcerea în țară, iar în 1945–1946 va iniția un curs de sociologie marxistă la Universitatea din București, păstrând însă concepția sa științifică. În perioada 1946–1947, D. Gusti va participa la prima sesiune a Adunării Generale a ONU, obținând un acord de principiu pentru înființarea unui Institut Social al Națiunilor.

După cum arată al doilea capitol, *Urmărit sub trei dictaturi*, Dimitrie Gusti a intrat în atenția serviciilor secrete începând cu anul 1933, în dosarul său de urmărire informativă din Arhiva CNSAS, fond Informativ I 234978, denumit *Dosarul Gusti*, regăsindu-se documente ale Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale din cadrul Ministerului de Interne din perioada 1933–1939, perioadă în care D. Gusti deținea portofoliul Ministerului Instrucției, Cultelor și Artelor (p. 35). D. Gusti va fi ținta unei campanii de discreditare din partea cercurilor legionare, începând din 1937, acutizată din anul 1940, conform documentelor păstrate în dosarul informativ. Deși participă activ la viața științifică a României din perioada de după război, începând cu 1947, asemeni altor intelectuali ai țării, Gusti devine victima noului sistem politic controlat de Uniunea Sovietică, Nota Nr. 4260/16 decembrie 1947 anunță începerea operațiunilor prin care savantul, pensionar, va fi inclus printre *elementele dușmănoase* la adresa noului regim impus de Moscova. Prin *Decretul M.A.N. Nr. 76 / 1948*, Academia Română devine Academia Republicii Populare Române, transformată în

instituție de stat, la articolul III precizându-se că „Nu pot fi membri ai Academiei Republicii Populare Române persoane care, prin activitatea lor, s-au pus în slujba fascismului reacționar, dăunând prin aceasta intereselor țării și ale poporului”; printre cei peste o sută de membri ai Academiei care devin victimele acestui val de epurări politice se va afla și Profesorul Dimitrie Gusti. Deși Gusti trimite un Memoriu către Președintele Consiliului de Miniștri, dr. Petru Groza, începând cu 1948, el va fi exclus din Academie, i se va rechiziționa locuința și va fi îndepărtat din viața științifică a țării. Volumul include numeroase mărturii privind acești ultimi ani ai vieții lui D. Gusti în mărturiile de anchetă ale foștilor săi colaboratori, cum sunt Anton Golopenția, Ștefan Popescu, Constantin Pavel, Anton Rațiu, etc. (la paginile 72–73 în volum). În 1950, profesorul D. Gusti este plasat cu „domiciliu forțat”, sub paza a doi agenți (Nota Nr. 142/27 mai 1950, citat în volum la pagina 74). Ultimul capitol al primei părți a lucrării este dedicat procesului de restituire a operei lui D. Gusti. Așa cum detaliază cercetarea, D. Gusti își va trăi ultimii ani din viață izolat de viața științifică, politică, educativă și culturală a țării. Expulzat din propria locuință, lipsit de biblioteca personală, savantul menține anumite legături epistolare cu foști prieteni, și va scrie în perioada ultimă a vieții (1954–1955) un volum autobiografic, *Autosociologia unei vieți. 1880–1955*, care va vedea lumina tiparului în 1971, la editura Academiei RSR. Opera sa, deși uitată pentru o vreme în perioada comunistă, așa cum scrie D. Gusti profetic în autobiografia sa, rămâne un reper din cele mai importante ale culturii române: „Aștept cu demnitate a se face dreptate operei (...) Semănător de idei... Presimte profetic că viitorul va restabili activitatea sa; abia după moartea sa ideea va începe să trăiască” (citat la pagina 82).

Partea a doua a lucrării este o pledoarie pentru gândirea și opera științifică a lui D. Gusti, care, într-o perioadă istorică dificilă, a analizat sistemele ideologice și represive care au „deformat” lumea, iar în acest cadru, Ilie Bădescu îl definește pe Dimitrie Gusti drept un exponent al „științei mărturisitoare” (p. 115 în volum, din studiul pentru cel de XVII-lea Seminar Internațional de Medicină și Teologie, Bistrița, 2018; a se vedea și I. C. Bădescu și I. Bădescu, *Conversiunea sistemelor. Pustiul postmodern și deformările lumii. Probleme epistemologice ale teoriei conversiunii*, Mica Valahie, 2015). În primul capitol, *Înfruntând anarhia și terorismul*, Profesor Universitar Dr. Ilie Bădescu contextualizează și prezintă lucrarea din 1920 a lui Gusti intitulată *Comunism, socialism, anarhism, sindicalism și bolșevism. Clasificarea sistemelor privitoare la societatea viitoare* (extras din „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”, Anul II, Nr. 1, 2, 3, Tipografia Gutenberg, București, republicat în 1934 în volumul *Sociologia militans. Introducere în sociologia politică*). Încadrată epistemologic în tradiția studiilor seriale, lucrarea lui D. Gusti examinează doctrinele și teoriile elaborate în legătură cu aceste sisteme ideologice, definind de asemeni termeni și concepte și prezentând figuri reprezentative. Această parte a operei lui D. Gusti a fost creată, așa cum explică Ilie Bădescu, cu „menirea de a mijloci exponenților gândirii și acțiunii politice și culturale din România să participe la actul de clarificare publică a doctrinelor care influențau ori se apropiuau de mintea omului public românesc, fie el șef de partid ori cărmuitor instituțiilor statului” (p. 97). Reluând un capitol din lucrarea *Enciclopedia valorilor reprimite* (coordonatori I. Bădescu, M. Ungheanu, Editura Pro Humanitas, București, 1995), Ilie Bădescu propune o *Cronopatie a textului acuzator. Repere cronologice ale reprimării operei* (pp. 123–124), care prezintă texte apărute începând cu anul 1958, menite „să motiveze ideologic operația represivă contra operei” (p. 123), ceea ce autorul numește o „misiune antigustiană”, cum e cartea scrisă de Ernst Gall, *Sociologia burgheză din România. Studii*

critice, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, pp. 145–146), care au dus la eliminarea din circulație a cercetărilor profesorului D. Gusti și includerea exemplarelor existente în fondurile prohibite ale bibliotecilor (p. 124). Al treilea capitol, *Mecanismele represiei. Cenzura comunistă și falsificarea sistemului gustian de „sociologia națiunii”* prezintă perioada care a urmat celui de-Al Doilea Război Mondial, definită de „lunga serie a etnocidului cultural în care au pierit și membrii Școlii Sociologice de la București, fie prin moarte civilă (ca în cazul lui Gusti), fie prin exterminare lentă sau brutală în pușcării, ca în cazul lui Mircea Vulcănescu și Anton Golopenția” (p. 125). Așa cum scrie Ilie Bădescu, „Noua paradigmă izvodită de D. Gusti în sociologia europeană, pe care istoria sociologiei va trebui s-o consemneze la un capitol special croit în acest sens, ce va trebui să preia, ca titlu, chiar numele gustian al acestei noi teorii (paradigme) – «sociologia națiunii» – a fost supusă maltratării cenzorului comunisto-kominternist”. În contextul politic de după cel de-Al Doilea Război Mondial, invocând teoria denumită de Ervin Goffman *frame break*, autorul afirmă că a avut loc „dezagregarea cadrelor simbolice, ideologice, teoretice, psihospirituale în genere, în care și prin care a funcționat unitatea (sistemul) psihospirituală a unei națiuni (societăți)”, care, fiind de natură spirituală, pot fi considerate „cadre noologice” (p. 126). În ultimele capitole ale cercetării, Ilie Bădescu analizează relația dintre națiune și Internaționale, așa cum o prezintă D. Gusti în scrierile sale, susținând ideea unui „internaționalism național” (capitolul 5, *Gusti supravegheat. De cine? De ce? Suprimarea paradigmei gustiene cu privire la analiza raportului dintre națiune și internaționalele istorice*, pp. 131–139). După cum afirmă în mod inspirat Prof. Univ. Dr. Ilie Bădescu:

Trecutul este o parte importantă a acestei „unități sociale” integratoare care este națiunea, astfel încât tot ceea ce afectează tradițiile, moștenirile, memoria sau zestrea de gândire și simțire a unei națiuni afectează națiunea însăși, integritatea acesteia, cu consecințe incalculabile atât pentru prezentul, cât și pentru viitorul ei. (p. 127)

Bazat pe interese de cercetare fundamentală, de lungă durată, ale celor doi autori, care susțin înțelegerea documentelor de arhivă aduse la lumină și puse în discuție, volumul se constituie într-un demers de reconstituire și restituire a vieții și operei unuia dintre cei mai importanți oameni de cultură români, marcate de schimbările dramatice aduse de cel de-Al Doilea Război Mondial în Europa.

Angelica Helena Marinescu